

RWS

**RECHT OP
WAARDIG
STERVEN**

PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

Verschijnt driemaandelijks
oktober, november, december 2021
P708387

**Drie belangrijke RWS-data!
U wordt vriendelijk uitgenodigd.
Zie pagina's 2, 27 en 28.**

Léon Favys
10-06-1941 - 26-05-2013

1983 - 2021

Hugo Van den Enden
27-06-1938 - 23-01-2007

UITNODIGING

UITREIKING PRIJS

“Léon Favys – Hugo Van den Enden”

Beste lezers,

De leden van het RWS-Beheersorgaan en de juryleden van de Prijs “Léon Favys – Hugo Van den Enden” nodigen u vriendelijk uit op de prijsuitreiking.

Locatie

ING Auditorium, Lange Gasthuisstraat 20, 2000 Antwerpen.

Datum

woensdag 10 november 2021.

Programma

Ontvangst om 16.45 uur.
Start: stipt om 17.00 uur.

Na de proclamatie, prijsuitreiking en presentatie van de bekroonde werken wordt u uitgenodigd op een receptie. Het einde is voorzien om 19.00 uur.

Inschrijving vereist!

Gelieve in te schrijven met opgave van naam, voornaam en lidnummer via info@rws.be vóór 29 oktober 2021.

Omwille van corona worden enkel personen die volledig gevaccineerd zijn en ook het bewijs daarvan bij zich hebben, toegelaten tot deze feestelijke gebeurtenis.

Wij hopen u op 10 november te mogen begroeten.

Met vriendelijke groeten,

Namens het Beheersorgaan van RWS
Dr. Marc Van Hoey
Voorzitter

Recht op Waardig Sterven vzw
Italiëlei 153, 2000 Antwerpen

Tel: 03 272 51 63
E-mail: info@rws.be
www.rws.be

Bank

IBAN: BE19 3200 2641 7012
BIC: BBRUBEBB

Beheersorgaan

dr. Marc Van Hoey, voorzitter
Rita Goeminne, ondervoorzitter
Fanny Favys, secretaris
Marc Vanryckeghem, penningmeester
dr. Marc Cosyns, Jacqueline Simon, Anne-Marie Claus,
David Lambrechts, Lynn Van Hoey,
dr. iuris Jean Vroman

Controle der rekeningen

René Laforce

Redactieraad

Eindredactie

Marc Van Hoey

Redactieraad

Romain De Clercq, Trees de Kind, Mick De Wachter,
Mireille Fourneau, Mick Gelper, Elka Joris,
Siegfried Van den Enden, Mieke Versées
E-mail: redactieraad@rws.be

Verantwoordelijke uitgever

Marc Van Hoey
Italiëlei 153, 2000 Antwerpen
Ondertekende artikelen vallen onder de
verantwoordelijkheid van de auteurs

Vormgeving & druk

Lay-out en druk: www.dewriker.be

Deadlines

Teksten, foto's en illustraties inzenden vóór:

1 december voor nr 1 - jan-feb-maa

1 maart voor nr 2 - apr-mei-jun

1 juni voor nr 3 - jul-aug-sep

1 september voor nr 4 - okt-nov-dec

Gedrukt op 100 % gerecycleerd en chloorvrij
gebleekt papier

ISSN: 2031-8960

In dit nummer

- 2 • Uitnodiging prijsuitreiking
- 4 • "Aan de meet", Raymond van het Groenewoud
- 5 • Woordje van de voorzitter
Gedicht "Allerzielen", Bert Deben
- 6 • Geschiedenis van Recht op Waardig Sterven
- 8 • Voltooid leven
- 10 • Levens einde en Dementie
- 11 • Toneelstuk "Een Pleidooi voor Zelfmoord"
- 12 • Opiniestuk dr. Gert Huysmans
& Reactie dr. Marc Van Hoey
- 14 • Contacten met RWS
- 15 • RWS dankt
Geldigheidsduur Wilsverklaringen
- 16 • Achter de schermen: Kent u JEB?
- 18 • Gedicht "Schoonselhof", Rudy Witse
- 19 • Cartoon en Woordzoeker
"Ik word lid van RWS"
- 20 • Boekentip "Ik ga met je mee", Gea van Beuningen & Erik van Ophoven
- 21 • Filmrecensie "Supernova"
- 22 • Lezersbrieven
- 24 • Boeken & documenten
- 26 • Nuttige adressen
- 27 • Uitnodiging digitale lezing 7 oktober 2021
- 28 • Uitnodiging RWS-happening 9 oktober 2021

Aan de meet

*Ik heb al meermaals overwogen
't gaat er niet om hoe snel ik reed
En evenmin hoe ik zal rijden
Maar 'k zal mezelf zijn aan de meet*

*En waar de meet is, hier of ginder
Het maakt niet uit, 't maakt geen verschil
't Gaat om bewaken en bewaren
Dat is alles wat ik wil*

*Soms lijkt de rit niet meer te dragen
Het is de tijd die aan me vreet
Maar 'k heb geen zin in bezemwagen
Op eigen kracht tot aan de meet*

*'k heb liever 't klimmen dan het dalen
Want dalen geeft je overmoed
En bovendien, het is slechts dalen
Meestal met bekwame spoed*

*'k heb zowat elke rit verloren
En toch denk ik: ik ben gereed
Want als je sterft word je herboren
Ik zal zo blij zijn aan de meet
Als je sterft word je herboren
Ik zal zo blij zijn aan de meet*

Raymond van het Groenewoud
Uit "De Laatste Rit"

Met toelating Raymond van het Groenewoud en zijn uitgever

Waarde leden, medewerkers en sympathisanten,

Na een bijna verloren jaar door corona en één van de slechtste zomers ooit, staat het najaar voor de deur. Een seizoen waarin sociale activiteiten terug hernomen kunnen worden. Concerten, etentjes met familie, uitjes en gezelligheid. Hopelijk kan dit alles doorgaan en in goede gezondheidsomstandigheden blijven verlopen.

Ook bij RWS nemen we de draad terug op: de gesprekken op de permanenties verlopen terug live en wij hebben een ernstig programma uitgewerkt voor de komende maanden.

Op 7 oktober is er voor het eerst een digitale lezing die iedereen vrij kan volgen en op zaterdag 9 oktober in de voormiddag is er de lancering van de RWS-podcastreeks over voltooid leven.

We koppelen hieraan een ontmoeting met geïnteresseerden in de AP Hogeschool.

Op woensdag 10 november dan organiseert Recht op Waardig Sterven haar tweede proclamatie van de prijs Léon Favys en Hugo Van den Enden. Iedereen is welkom op deze feestelijke bijeenkomst met aansluitende receptie. Voor al deze zaken dient u zich in te schrijven. Verder in dit nummer vindt u alle nodige informatie.

Wij hopen u allen "COVID Safe" te mogen begroeten.

Niet in het minst schenken wij in dit nummer zeer veel aandacht aan het zogenoemde "voltooid leven." Het betreft hier burgers die niet echt ziek zijn maar toch opteren om hun leven zelf te beëindigen.

RWS wil deze mensen begeleiden en helpen in hun traject. Onze visietekst hieromtrent vertelt er u alles over. Wij willen dit onderwerp, dat door veel burgers aangehaald wordt, bespreekbaar maken binnen de maatschappelijke context, maar zeker ook binnen het politieke veld.

Wij willen samen met andere organisaties nadenken over dit belangrijk onderwerp en er naar trachten dat ook dit zelfbeschikkingsrecht kan uitgeoefend worden binnen een juist leegaal kader.

RWS beseft uiteraard dat niet iedereen achter dit idee zal staan, maar wij willen en kunnen het niet uit de weg blijven gaan. Het moet bespreekbaar worden en blijven!

Wij rekenen ook op jullie steun, spreek erover met familie en vrienden, en blijf lid. Samen zijn we sterker dan elk individu alleen!

Onze oprechte dank alvast en véél leesplezier. ■

*Uw voorzitter,
Marc Van Hoey*

Allerzielen

*Ze wandelt door de Winterlaan
vermoeidheid tekent haar gezicht
maar elke stap is heel gericht
ze weet waar ze naartoe wil gaan*

*het is niet ver meer hier vandaan
gedachten in zichzelf gericht
de nevel glinstert in het licht
de weg die zij graag in wil slaan*

*ze ziet een glimlach in de mist
gezichten uit verleden tijd
ze groeten haar, ze ziet voldaan
hoe zij op haar te wachten staan*

*ze zegt dat ze is voorbereid
en voor zichzelf al heeft beslist.*

© bert deben

Geschiedenis van Recht op Waardig Sterven

In 1983 werd de **vzw Recht op Waardig Sterven**, bekend als RWS, opgericht door stichter-voorzitter Léon Favys, zijn echtgenote en dr. Janssens. Enkele medebestuurders, waaronder een praktiserend geestelijke: Flor Fischer, en professor Hugo Van den Enden, traden kort nadien toe tot het bestuur.

Deze oprichting gebeurde in Vlaanderen een klein jaar nadat in Wallonië de vereniging ADMD (Association pour le Droit de Mourir dans la Dignité) was opgericht.

Beide zusterverenigingen stelden zich tot doel te streven naar het absolute zelfbeschikkingsrecht over het levenseinde van elke burger.

RWS werd opgericht als een drukkingsgroep, bestaande uit leden die een minimale financiële bijdrage leverden, en met een volledig uit vrijwilligers bestaand bestuur. Zij ijverden van in den beginne naar een wettelijke regeling voor euthanasie en bij uitbreiding naar elke vorm van "echt waardig sterven."

Toen er in 1999, na veelvuldige wetsontwerpen en -voorstellen, eindelijk ernstig werk werd gemaakt van de voorbereidende debatten en hoorzittingen in het Belgisch parlement, werden de bestuurders Léon Favys, Hugo Van den Enden en Mario Verstraete als woordvoerders van Recht op Waardig Sterven uitgenodigd.

RWS had immers al jaren ervaring met de vraag vanuit de bevolking: de vereniging bezat

een zogenaamd 'levenstestament voor euthanasie' en had een stevige basis in het burgerplatform.

Van bij de oprichting van RWS in 1983 heeft de vereniging van elk aangesloten lid steeds een exemplaar van de wilsbeschikking in het archief bijgehouden.

Toen de wet -na veel vergaderen en bespreken- in 2002 werd afgekondigd, was het meteen een dubbele overwinning voor beide zusterverenigingen. Er kwam een patiëntenrechtenwet, waarin elke burger kan bepalen wat er nog wel, en vooral wat niet meer mag gebeuren. En de euthanasiewet, zij het niet helemaal hoe onze vereniging het had gewild, werd ook van kracht in hetzelfde jaar.

Van bij de publicatie van de wetgeving euthanasie is RWS verschillende knelpunten onder de aandacht blijven brengen.

- 1) er was geen mogelijkheid tot euthanasie voor minderjarigen;
- 2) er was een beperkte geldigheidsduur (vijf jaar) van de euthanasieverklaring bij coma;
- 3) dementie bleef uitgesloten als reden tot euthanasie;
- 4) er was geen doorverwijsplicht voor artsen die weigeren.

Deze vier punten werden steeds aangehaald bij debatten, symposia en gesprekken met de overheid.

In 2013 werden de eerste aanpassingen gedaan en werd de wet op de euthanasie uitgebreid tot minderjarigen, zonder leeftijdsbeperking. Dit in tegenstelling tot Nederland.

In 2019 werd door de overheid beslist dat de wilsverklaring inzake euthanasie onbeperkt geldig zal blijven, voor zover deze verklaring opgesteld of hernieuwd werd na 2 april 2020.

De doorverwijsplicht is wel een bindend advies van de Orde der artsen, maar feitelijk komt het er nog steeds op neer dat de patiënt moet rekenen op de eerlijkheid van zijn of haar arts en tegelijk dikwijls zelf op zoek moet naar een andere arts.

Voor euthanasie bij dementie staat de patiënt nog steeds in de kou: men is dan afhankelijk van de inzichten, ervaring en bereidwilligheid van de arts.

Over de 'wilsverklaring euthanasie bij onomkeerbaar coma' kan RWS met enige fierheid zeggen dat de basisstructuur van de documenten van onze vereniging gebruikt werd voor het opstellen van de in 2003 in het Staatsblad gepubliceerde wilsverklaring.

Hier moet ik toch wijzen op een mogelijke begripsverwarring tussen vertegenwoordiger en vertrouwenspersoon. Dit vraagt enige opheldering.

In de patiëntenrechtenwet is er sprake van een 'wettelijke vertegenwoordiger' die de wil van ►

► de patiënt zal respecteren en afdwingen als deze het zelf niet meer kan. Deze vertegenwoordiger staat als het ware ‘in de schoenen van de patiënt.’

In diezelfde wet spreekt men van ‘vertrouwenspersoon’. Deze kan alles delen met de patiënt maar heeft geen wettelijke bevoegdheid dan slechts het bijstaan van de patiënt; deze vertrouwenspersoon staat dus ‘naast de schoenen van de patiënt’.

In de wilsverklaring inzake euthanasie staat vermeld: de vereiste aanwezigheid van -naast verzoeker en twee getuigen- één vertrouwenspersoon.

Het is juist deze laatste die in geval van onomkeerbaar coma de artsen en zorgverstrekkers zal moeten attenderen op deze verklaring.

Het ware beter geweest ook hier de term ‘wettelijk vertegenwoordiger’ te plaatsen. RWS heeft dit al vaak aangekaart, maar er verandert niets.

Eén jaar na de publicatie van de wetten met betrekking tot het levenseinde (in 2002) nam RWS de beslissing een opleiding te starten voor artsen, en later verpleegkundigen die te maken krijgen met levenseinde en euthanasie.

Aan de vergadertafel van RWS werd het initiatief ‘LevensEindeInformatieForum’, ondertussen bekend als ‘Leif’, opgestart.

Medebestuurder prof. W. Distelmans werd gevraagd deze opleiding te organiseren. De cursus werd gestart in 2004 en RWS zorgde voor de financiering.

Van 2003 tot 2011 heeft vzw Recht op Waardig Sterven de opleidingen gefinancierd voor een

totaal bedrag van 360.000 euro. Geld dat enkel afkomstig was van ledenbijdragen en dat werd gezien als een fundamentele bijdrage aan de Belgische gemeenschap, waar elke burger zijn nut aan kon hebben.

In 2012 zijn RWS en Leif elk een eigen koers gaan varen. Weliswaar streven beide verenigingen naar een waardig levenseinde. Het is dan ook jammer dat de bruggen tussen beide verenigingen niet meer bestaan, en samenwerking onbestaande is geworden.

Ondertussen, na 38 jaar, is vzw RWS nog steeds de grootste drukings- en ledenvereniging i.v.m. patiëntenrechten, en blijft zij waakzaam voor het correct toepassen van de wet en oplettend naar de mogelijke uitholling ervan.

RWS heeft ondertussen een hele evolutie doorgemaakt en de dienstverlening uitgebreid: zo is er een continue telefoonpermanentie, persoonlijke permanenties op verschillende locaties in Vlaanderen, en worden er in heel de regio lezingen georganiseerd.

Wilsverklaringen worden digitaal opgeslagen. Leden ontvangen vier keer per jaar een kwartaalblad. Uitgebreide informatie vindt men op de website ‘www.RWS.be’.

Maar de taak van onze -nog steeds groeiende- vereniging is nog niet voltooid.

Wij blijven ijveren voor een mogelijkheid tot euthanasie voor mensen met dementie en verworven hersenaandoeningen.

Ook de demografische evolutie en maatschappelijke veranderingen brengen nieuwe strijdpunten aan de oppervlakte. Voltooid leven -voor velen niet aanvaardbaar als beslissing- moet voor RWS een evenwaardige keuze zijn als deze die men maakt bij ziekte. Kiezen om

te sterven is een ultieme vorm van zelfbeschikking, een recht dat voor onze vereniging moet kunnen aanvaard worden als de persoon in kwestie dit oordeelt.

En ja, mocht de toekomst dusdanig veranderen dat voltooid leven op een humane manier kan afgerond worden, mocht euthanasie zonder beperkingen uitgevoerd kunnen worden en als een recht van de patiënt worden beschouwd -dan ja, dan is “ons werk van véél jaren volbracht!”

Een mens mag verwachtingen koesteren... en hoop doet leven! ■

Dr. Marc Van Hoey

Voorzitter Recht Op Waardig Sterven vzw

Voltooid leven: In samenspraak naar een gedragen visie...

RWS krijgt meer en meer vragen naar informatie over waardig kunnen sterven na een voltooid leven. RWS krijgt niet alleen vragen naar informatie van individuele burgers die hun leven als voltooid ervaren maar ook verzoeken tot daadwerkelijk hulp in het begeleiden ervan. Gedeeltelijk gebeurt dit in navolging van Nederland waar 'voltooid leven' zelfs hoog op de politieke agenda staat bij de huidige regering(sformatie).

RWS wil haar leden nu al zoveel mogelijk begeleiden en ondersteunen in hun vraag en wil en zal wat dat betreft functioneren als expertisecentrum.

Ondertussen wil RWS het mogelijk maken om 'voltooid leven' ook in België op de politieke agenda te plaatsen. RWS richtte een schrijven naar al zijn leden maar ook naar de verenigingen die zich inzetten voor palliatieve zorg en levenseindeproblematiek (Federatie Palliatieve Zorg, Leif, deMens.nu, Vonkel, Vlaamse afdeling van Coöperatie Laatste Wil.)

RWS richtte ook een uitnodiging aan alle politieke partijen met een oproep tot reflectie en een vraag naar samenspraak voor mogelijke wetgevende initiatieven.

De uitnodiging tot reflectie en samenspraak vertrekt van enkele visievoorstellen geformuleerd door het bestuur van RWS die we kort toelichten:

- RWS staat voor 'zorg voor iedereen, burger of patiënt, om te kunnen en mogen leven tot de dood die men moet, aanvaardt of wil sterven.'
- Burgers, patiënten en hun naasten moeten zich veilig weten en erop kunnen ver-

trouwen dat voor hen kan en zal worden gezorgd op een voor hen zo autonoom mogelijke en solidaire wijze, zonder leeftijdsvervaldatum, zonder beperking van zorgintensiteit, zolang ze dat willen.

- Maar ook moeten ze erop kunnen rekenen dat ze begeleid, mogelijks geholpen kunnen worden bij het sterven op het tijdstip dat zij wensen te bepalen (eventueel via hun vertegenwoordiger) op de manier die hun eigen is en zoveel als mogelijk in samenspraak met hun naaste.

Sinds haar oprichting in 1983 verzette RWS zich tegen diagnostische en therapeutische hardnekkigheid. Anno 2021 is deze hardnekkigheid nog altijd niet van het toneel verdwenen en vraagt blijvende waakzaamheid. Overfinanciering van en lobbywerking voor technische en medicamenteuze middelen hebben hierbij een nefaste invloed. Het taboe 'sterven hoort bij het leven' speelt zeker ook een rol.

Vijf facetten van het levenseinde 'leven' sterk bij de bevolking:

- het ondraaglijk lijden van geboren wilsonbekwamen,
- de problematiek van dementie,
- dodelijke ongevalsslachtoffers,
- zelfmoord en
- voltooid leven.

Aangaande de problematiek van dodelijke slachtoffers door ongeval en zelfmoord wil RWS alle acties en verenigingen ondersteunen die dergelijk levenseinde willen voorkomen en vermijden. Dat de aantallen jaarlijks dalen is hoopgevend maar de cijfers zijn nog steeds te hoog, het onheil voor de naasten te hoog.

Aangaande de problematiek van geboren wilsonbekwamen wil RWS mee het voortouw nemen in een humane maatschappelijke reglementering met oog voor de individuele draag- en veerkracht van de verantwoordelijke vertegenwoordiger.

Aangaande de problematiek van dementie gaat het over 'een patiënt met dementie, een verworven hersenaandoening, een voorlopig onomkeerbare terminale aandoening die progressief de hersenactiviteit en de daarbij gepaard gaande wilsbekwaamheid aantast.' Het verloop en de manier van sterven bij deze ziekte is bekend. Er kan dus door de patiënt of zijn vertegenwoordiger (vooraf) bepaald worden tot waar en wanneer men behandeling en zorg wil. RWS wil de mogelijkheid van een milde dood voorzien binnen de wetgeving aangaande de rechten van de patiënt.

Aangaande de problematiek van voltooid leven gaat het over burgers, die niet ziek zijn noch lijden maar de balans van hun leven maken. Zij willen kunnen beschikken over een humaan werkend laatstewilmiddel dat op een legale manier verkrijgbaar is zonder medische voorwaarden. Zij opteren voor een milde dood al dan niet in het bijzijn van hun dierbaren.

RWS focust zich op de waardige milde dood van burgers en patiënten met zo duidelijk en eenvoudig mogelijke wetgeving.

Wat het levenseinde (Beslissingen bij Levens-einde of BLE) van patiënten betreft, opteert RWS voor een stervensbegeleiding als deel van de gezondheidszorg waarbij de patiëntenrechten vigeren. Bij deze stervensbegeleiding is elke levenseindebeslissing gelijkwaardig en wordt zij ondersteund met de nodige pal- ▶

- liatieve zorg(vuldigheid): ‘gepland zorgvuldig sterven.’

(Zoals bij alle andere medische zorgbeslissingen betreft stervensbegeleiding een zorgrelatie tussen patiënten, hun naasten en zorgverleners, gebaseerd op interdisciplinaire richtlijnen die registratie en toetsing faciliteren. Anno 2021 betekent dit: stopzetten/niet opstarten van verdere zorgbehandelingen (= de essentie, wat RWS al in 1983 wist!) met sterven als gevolg op de manier die men wil: al lijdend, door versterven, met comfortzorg, met sedatie of op een gepland afscheidsmoment.)

Wat het levenseinde van burgers betreft, ijvert RWS voor een nieuw wettelijk kader: ‘mogelijkheid tot levensbeëindiging door de burger bij voltooid leven.’ Dit impliceert het kunnen beschikken over een humaan werkend laatste-wilmiddel dat op een legale manier verkrijgbaar is zonder medische voorwaarden. Het veronderstelt ook een vooraf toetsing met een (nog te erkennen al dan niet RWS-) begeleider. Deze toetsing is niet beoordelend maar helpt de burger het voor zichzelf duidelijk te maken of deze alle aspecten kent en in beschouwing genomen heeft, ook ten opzichte van derden zoals de naaste betrokkenen. Aangifte van overlijden en aard van omgaan met het lijk dient vooraf bepaald (orgaandonatie-afstand lichaam aan de wetenschap- wijze van teraardebestelling via laatste wilsbeschikking, ...)

Met deze visievoorstellen hoopt RWS de reflectie aan te moedigen en samspraak met alle betrokkenen op gang te brengen om een gedragen visie op te starten en verder te zetten en een vernieuwende wetgeving te bewerkstelligen. ■

Levensende en Dementie

Vaak wordt de vraag gesteld hoe het nu feitelijk zit met euthanasie en dementie. Opgemerkt zij in dit verband dat veel burgers en leden hun wilsverklaring euthanasie opstellen, juist omwille van eventuele dementie, en de daarmee gepaard gaande mentale en lichamelijke aftakeling.

De wet van 2002 heeft op dit gebied een duidelijke visie vastgelegd.

Euthanasie middels een voorafgaande wilsverklaring is slechts mogelijk in een situatie wanneer de verzoeker zich in een toestand van onomkeerbaar coma bevindt die het gevolg is van een ziekte of ongeval.

Dat betekent in de praktijk een medische toestand waarin artsen geen hersenactiviteit meer kunnen vaststellen.

Dementie is een evolutieve ziekte van de hersenen met verschillende vormen en oorzaken. De aandoening begint "zachtjes", dit wil zeggen met lichte tekens en zal progressief verder gaan, soms traag en soms zeer snel.

De beslissing van elke patiënt die aan deze aandoening lijdt om zijn of haar leven te beëindigen met euthanasie dient uiteraard besproken te worden met de artsen.

Deze ziekte is namelijk chronisch en evolutief en eindigt in een zogenaamd "vegetatieve" status waar geen contact meer mogelijk is en vaak weinig of geen reflexen aanwezig zijn. Het is precies dit stadium waar veel burgers absoluut niet willen in belanden.

Op grond van de huidige wetgeving dient een patiënt met een ziekte steeds zelf het verzoek tot euthanasie te doen, en zal de uitvoerende arts bij de uitvoering steeds de mondelinge toestemming van de verzoeker vragen. In geval van "vergevoerde" dementie zal de patiënt dit ofwel niet meer begrijpen of zelfs niet meer kunnen. In een dergelijke situatie is het conform de wet zoals ze nu is, feitelijk niet mogelijk de euthanasie uit te voeren.

Het is dus van essentieel belang bij "dementie ziektebeelden" goed af te spreken met je artsen tot waar en wanneer je als patiënt wil en kan gaan.

Ook de arts zal je kunnen helpen, indien hij je visie volledig kent en je als patiënt de nodige voorafgaande garantie biedt.

Dus ja, euthanasie kan bij dementie maar niet op basis van de voorafgaande wilsverklaring naar de letter van de wet. Echter wel op basis van je arts-patiënt relatie, het feit dat je arts

vertrouwd is met de wetgeving en de praktijk van euthanasie.

Een gouden raad : praat met je huisarts, met je neuroloog die je opvolgt en neem op tijd de beslissing.

Er zijn ook euthanasiegevallen uitgevoerd bij gevorderde dementie maar deze casussen zijn uiteraard afhankelijk van de houding van patiënt, naasten en artsen.

RWS zal blijven hameren op een wetsuitbreiding voor euthanasie bij zogenaamd verworven wilsonbekwaamheid. Hopelijk zal dit ooit kunnen besproken worden door de politieke leiders.

Hoop doet leven! ■

Dr. Marc Van Hoey

Voorzitter Recht Op Waardig Sterven vzw

Toneelstuk "Een Pleidooi voor Zelfmoord"

Kopergietery, Gent

Op het theaterfestival "Theater Aan Zee" werd door Jozefien Mombaerts een sterke monoloog gebracht met de misschien wat schokkende titel die hierboven staat vermeld.

De actrice, Fien, schreef dit stuk niet als autobiografisch werk. Het is de resultante van persoonlijke ervaringen in psychiatrie, relaties en emoties, die ze verwerkte tot een monoloog voor een vrouw. Oorspronkelijk geschreven voor een andere actrice maar uiteindelijk brengt ze het zelf voor het voetlicht.

Het stuk begint eerder "zacht": er wordt verteld over haar goede jeugd, haar ervaringen als tiener. Gaandeweg tijdens het ruim 75 minuten durende spel wordt echter duidelijk dat die jeugd helemaal niet zo rooskleurig was en krijg je verrassende wendingen.

Het personage opteert ervoor om uit het leven te stappen, maar op een mooie manier. Ze kiest voor een riante villa met stijlvolle inrichting en zowaar een menukaart met manieren voor zelfdoding en de respectieve prijzen. Zonder taboe kan de verblijver kiezen voor bijvoorbeeld verhangen, pistoolschot, enz. . .

al dan niet met supplement voor aangepaste muziek Wrang, hard maar zonder mensen te bruuskieren, terwijl er duidelijk gezegd wordt dat het geenszins de bedoeling is de toeschouwer te choqueren.

Het woord zelfmoord is bewust verkozen boven het gebruikelijke en zachtere zelfdoding, om het taboe te doorbreken en ons te laten realiseren dat wereldwijd elke drie seconden iemand uit het leven stapt. Het stuk is ook een pleidooi om de gedachten aan zelfdoding of de beslissing bespreekbaar te maken. Zonder dat je als persoon het etiket "psychisch gestoord of abnormaal" krijgt opgeplakt.

Deze productie in een dramaturgie van Cindy Godefroi wordt begeleid door de muzikant Joeri Cnaepelinckx, die de verschillende momenten met indringende en pakkende staaltjes elektronische muziek en basgitaar omkadert.

Een aanrader om dit stuk live mee te kunnen maken en uit te zien naar de afloop.

Voor info zie "kopergietery.be". ■

Dr. Marc Van Hoey

Voorzitter Recht Op Waardig Sterven vzw

Opiniestuk dr. Gert Huysmans

Voorzitter vzw Federatie Palliatieve Zorg Vlaanderen

De afgelopen maanden besteedden enkele kranten aandacht aan het vorig jaar voor het eerst gedaalde aantal aangegeven euthanasie-uitvoeringen en aan een bevraging van artsen 'tweede advies' die een toenemende terughoudendheid aantoont bij euthanasieverzoeken. Onder meer het euthanasieproces waarbij drie betrokken artsen voor Assisen werden gedaagd, zou hieraan ten grondslag liggen.

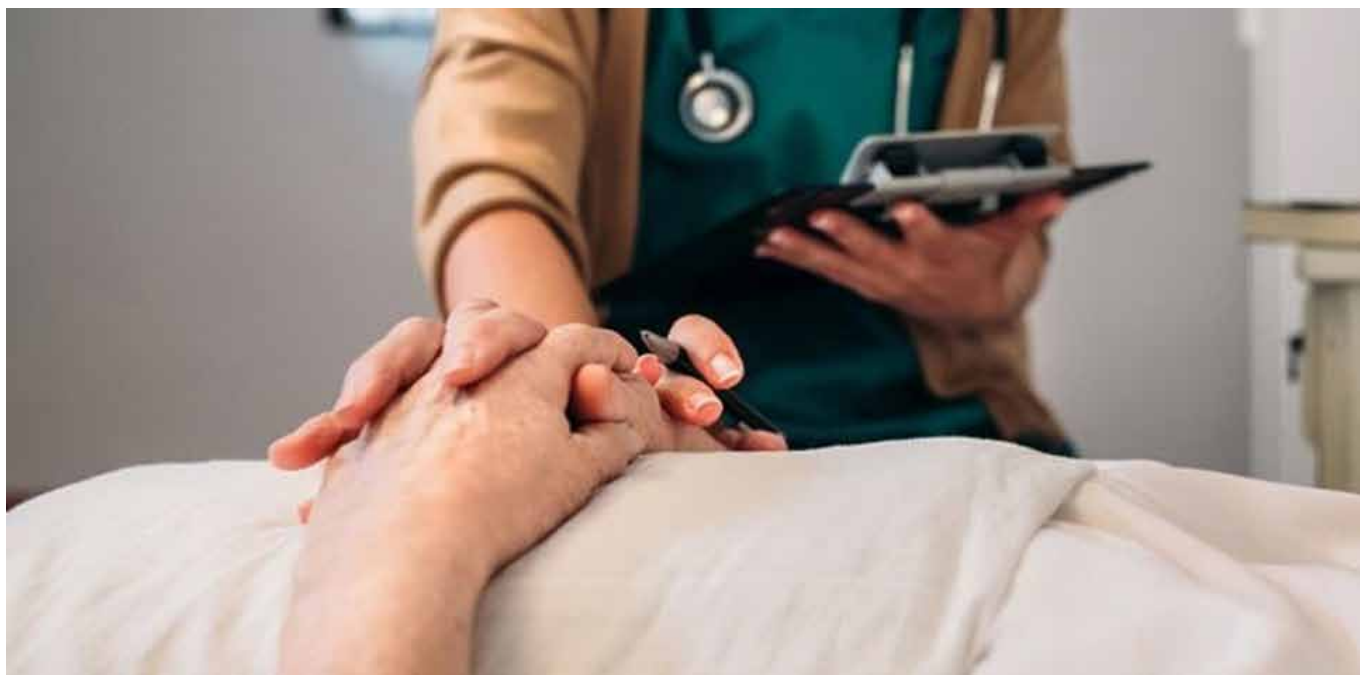
Volgend jaar zijn we twintig jaar na de oorspronkelijke wet. De realiteit van vandaag is niet meer deze van 2002. Aan het ziekbed is het ideologische stof van weleer grotendeels gaan liggen. De geesten zijn gerijpt. Euthanasie is tot het aanvaarde arsenaal van levens-eindebeslissingen gaan behoren en palliatieve equipes spelen vaak een bepalende rol bij een zorgvuldig communicatie- en beslissingsproces. Voor de arts die met een euthanasieverzoek geconfronteerd wordt, vormen deze een vertrouwde ondersteuning.

Terug naar het euthanasieproces. Het bood een weinig verheffend spektakel en een ongemakkelijke inblik in een delicaat en erg persoonlijk verhaal. Het enthousiasme van individuele artsen om met euthanasieverzoeken aan de slag te gaan, zal er overduidelijk flink door getemperd zijn. Maar is het een uitzonderlijke uitschuiver die -we wachten nog even het resultaat van het burgerlijk geding af- gelukkig voor de betrokken artsen met een sissers is afgelopen? Of is het de kanarie in de koolmijn? Alleszins legt het proces een aantal pijnpunten bloot van de huidige euthanasiepraktijk.

In de huidige euthanasiewet zit de kwetsbaarheid van de individuele arts ingebakken. Dat stelt weinig problemen bij de euthanasievraager die, zoals de wet het tegelijk onduidelijk en plastisch omschrijft, binnen afzienbare tijd zal overlijden. Maar met de maatschappelijke aanvaarding van euthanasie zijn ook veel complexere euthanasievragen op het bord van zorgverleners en artsen beland.

Vragen van patiënten die zonder ingrijpen soms nog meerdere, ja zelfs tientallen jaren te leven hebben. Vragen van psychisch kwetsbare en hopeloze mensen. Vragen van patiënten met een veelheid aan aandoeningen, polypathologie. Maar behoort niet een groot deel van de zeventigers en quasi elke tachtiger tot deze groep? Vragen van ouderen die levensmoe zijn en waar het verband met een onderliggende aandoening onduidelijk of onbestaande is. Tegelijk is de ruimte voor een evenwichtige dialoog tussen zorgverlener, zieke en zijn naasten afgenomen en het besef dat euthanasie geen 'recht' is en dus niet kan worden opgeëist, is vaak ver weg.

Wat binnen palliatieve zorg de norm is, namelijk breed multidisciplinair overleg, wordt net bij moeilijke euthanasiecasussen te veel losgelaten en alleszins niet door de wet bevorderd of afgedwongen. ▶

► De huidige euthanasiewet duwt de individuele arts al te veel in de geïsoleerde en subjectieve inschatting, ook bij deze complexe casussen. Ze biedt onvoldoende garantie op een zorgvuldig en zorgzaam proces. Dat is niet goed voor de zorgverleners, maar evenmin voor de zorg-, lees euthanasieverzoeker.

Tegelijk hangt de betrokken arts na aangifte een evaluatie -eventueel ook gerechtelijk, zo blijkt- boven het hoofd waarbij de arts in kwestie maar moet afwachten of hij in zijn oordeel zal worden gevolgd. Heel geruststellend is dat allemaal niet. En vooral: het schept een te onzeker en onbetrouwbaar kader waarbinnen een arts bij deze complexe en delicate euthanasievragen aan de slag moet.

Een toetsing en overleg vooraf zou artsen een verhoogde rechtszekerheid bieden. Tegelijk biedt een kritische, voorafgaande evaluatie -een 'a priori evaluatie', voor de euthanasie wordt uitgevoerd- de gemoedsrust van een collegiale ondersteuning, de gemoedsrust 'het goede' gedaan te hebben. Zo'n collegiaal overleg bestaat ondertussen voor bv. de uittekening van een oncologisch plan, waarom zou het net voor complexe euthanasievragen niet kunnen?

Euthanasievragen verschuiven en worden ten dele uitdagender en neteliger. Tegelijk is er in ons land een ervaring van bijna twintig jaar. Het is de hoogste tijd om de huidige praktijk met haar uitdagingen en moeilijkheden grondig, zowel wetenschappelijk als parlementair tegen het licht te houden.

De huidige wet evalueren en aanpassen aan hedendaagse praktijknormen komt niet alleen de artsen ten goede voor wie de huidige wet het legale speelveld afbakt. Transparantie en een goede definiëring van zorgvuldigheid zal minder artsen doen afhaken en is daardoor ook van cruciaal belang voor wie om euthanasie verzoekt. ■

Bij het opiniestuk van dr. Gert Huysmans

Als reactie bij het opiniestuk van mijn collega Gert Huysmans heb ik toch enkele bedenkingen. Zowel positief als negatief.

Sinds de processen Simonne De Moor (2015 tot en met 2019) en Tine Nys (bijna tien jaar van bij de aanvang) stellen veel artsen zich inderdaad terughoudender op, vooral bij psychische aandoeningen en de daarmee gepaard gaande vraag.

Sedert 2015 is er een duidelijke afvlakking van de aantallen euthanasieregistraties, maar gaat het om een reële daling van het aantal gevallen of worden er gewoon minder aangegeven?

Persoonlijk vind ik het kort door de bocht om te schrijven "wat binnen palliatieve zorg de standaard is, breed multidisciplinair overleg, wordt net bij deze moeilijke casussen te veel losgelaten en niet door de wet bevorderd of afgedwongen."

Op grond van persoonlijke ervaring van meer dan 20 jaar, als mede-initiatiefnemer van Leif en als huisarts met veel ervaring binnen de geriatrische populatie alsook met het geven van adviezen bij euthanasieprocedures, wil ik toch het volgende duidelijk stellen.

Bij de meerderheid van de aanvragen tot levensbeëindiging is er ook buiten de palliatieve setting overleg met team, collega's, familie en verzoeker en zullen uitvoerende artsen steeds op zoek gaan naar de hoogst mogelijke consensus alvorens over te gaan tot de acte op zich.

Waar collega Gert zich uitspreekt over een toetsing en overleg vooraf, daar kan en wil ik het helemaal niet eens mee zijn. In de huidige wet is duidelijk opgenomen dat het een overeenkomst is tussen patiënt en arts, mits de juiste procedure wordt gevolgd. Artsen kennen deze procedure en kunnen zich steeds laten bijstaan. De a priori evaluatie is mijns inziens nog maar eens een bewijs van wantrouwen naar de begeleidende arts(en). Zoals de situatie nu is, vindt er wel degelijk intercollegiaal overleg plaats.

Anderzijds kan ik collega Huysmans helemaal bijtreden dat het na bijna 20 jaar de hoogste tijd wordt om een kritische evaluatie te maken van de wet. Niet alleen een evaluatie van de wet op zich, binnen een forum waar het werkveld, belangenverenigingen en de politiek samen aan de slag gaan, maar vooral van de federale evaluatiecommissie, zowel wat betreft haar werking als wat betreft de samenstelling. Temeer daar de evaluatiecommissie zichzelf als "opperste" orgaan over deze zeer menselijke problematiek ziet... ■

Dr. Marc Van Hoey

Voorzitter Recht Op Waardig Sterven vzw

Secretariaat

RWS is er voor iedereen, al 38 jaar!
Aarzel niet om hulp of informatie te vragen

Trees de Kind
Administratief coördinator

Hallo,

U kan bij mij, Trees de Kind, terecht voor praktische informatie en tips.
Per brief, via mail op info@rws.be of telefonisch op het nummer **03 272 51 63**.
Ook op de website www.rws.be vindt u heel wat informatie.

Het secretariaat is telefonisch bereikbaar op dinsdag en vrijdag van 09.00 tot 12.30 uur. Vragen over lidgeld en documenten kan u dan stellen.

Telefoneren kan echter de hele week op hetzelfde nummer en dat **24/7**.
RWS-medewerkers beantwoorden dan uw vragen. Hou liefst rekening met de kantooruren en respecteer indien mogelijk de avonden en de weekends. Voor héél dringende gevallen kan er natuurlijk een uitzondering gemaakt worden. Indien u op de voicemail terecht komt, dan bellen wij zo spoedig mogelijk terug.

Wenst u een **persoonlijk contact**, maak dan een **afspraak**. Hiernaast vindt u een overzicht van onze permanenties.

Ik vraag u vriendelijk om steeds uw **lidnummer** bij de hand te hebben. Zeker als u telefoneert. Uiteraard is dat verzoek ook geldig voor correspondentie per brief of mail. Naast uw adres vermeldt u dus ook uw lidnummer.
Met dit lidnummer is het inderdaad een koud kunstje om snel uw gegevens op te zoeken. Let wel: de telefoonpermanenties 24/7 hebben niet direct toegang tot het ledenbestand en kunnen bijgevolg minder snel antwoorden.
Uw lidnummer vindt u op uw jaarkaart én op de omslag (bij uw adres) waarin het kwartaalblad verstuurd wordt.

Ik ben er voor u als u **documenten** nodig heeft: negatieve wilsverklaring patiëntenrechten (vroeger levenstestament) en de wilsverklaring euthanasie. Inge vulde documenten hoeft u niet aangetekend te verzenden. Een gewone postzegel volstaat.

Tenslotte wil ik het nog hebben over **betalingen** aan RWS:

- vermeld steeds uw lidnummer. Als u voor meerdere personen betaalt, vermeld dan alle namen en lidnummers.
- geef zeker bij de overschrijving onder "Vrije mededeling" de reden van de betaling. Bijvoorbeeld "lidgeld", "inschrijving voor een bepaald evenement", "bestelling DVD of boek", enzovoort.
- hou de overschrijvingen "gescheiden": betaal afzonderlijk voor elke soort bestelling en combineer bijvoorbeeld niet met de betaling van uw lidgeld.

Trees de Kind

Permanenties

Tijdens de permanenties zijn een aantal goed opgeleide RWS-vrijwilligers aanwezig. Zij zijn bereid u algemene informatie te geven over RWS en de voordelen van een lidmaatschap. U kan er de nodige formulieren bekomen of inleveren om te archiveren. U wordt, indien gewenst, geholpen met het invullen van de documenten: negatieve wilsverklaring patiëntenrechten (vroeger levenstestament) en de wilsverklaring euthanasie. U kan terecht met al uw vragen over het levens-einde, de wetgeving met betrekking tot euthanasie, patiëntenrechten, enzovoort.

Zolang het nodig is, wordt alleen op afspraak gewerkt.

Afspraken zijn beperkt tot 30 minuten.

Gelieve een mondmasker te dragen.

RWS houdt rekening met de huidige situatie en ieders gezondheid.

Met dank voor uw begrip.

ANTWERPEN

Italiëlei 153, Antwerpen

Enkel op afspraak elke eerste en derde donderdag van de maand van 13.30 tot 16.00 uur.

Voorafgaand afspraak te maken via onze coördinator Trees de Kind 03 272 51 63 op dinsdag en vrijdag tussen 9.00 en 12.30 uur of via mail info@rws.be.

TURNHOUT

Het Huis van de Mens, Begijnenstraat 53, Turnhout

Enkel op afspraak! Bel naar onze coördinator Trees de Kind (03 272 51 63) tijdens de openingsuren (dinsdag en vrijdag tussen 09.00 en 12.30 uur) van het secretariaat Antwerpen en zij regelt het verder of via mail info@rws.be.

MECHELEN

Vrijzinnig Centrum DE SCHAKEL Mechelen Steenweg 32, Mechelen

Enkel op afspraak! Bel naar onze coördinator Trees de Kind (03 272 51 63) tijdens de openingsuren (dinsdag en vrijdag tussen 09.00 en 12.30 uur) van het secretariaat Antwerpen en zij regelt het verder of via mail info@rws.be.

HASSELT

Een persoonlijk gesprek met Johan Jacques kan na afspraak.

Je kan hem bereiken via mail :

johan.jacques@telenet.be of

0474 796 256.

Een videochat kan ook via WhatsApp of facetime.

GENT

Vonkel, Zwijnaardsesteenweg 41-43, 9000 Gent

Elke derde woensdag van de maand van 14 tot 16 uur. Voorafgaand afspraak te maken via onze coördinator Trees de Kind 03 272 51 63 op dinsdag en vrijdag tussen 9.00 en 12.30 uur of via mail info@rws.be.

RECHT OP WAARDIG STERVEN DANKT

Alle vrienden en leden die een extra steuntje
geven aan onze vzw

**MEVROUW INGE NEUBERT-BOONEN,
's-Gravenwezel**

**AL DE GULDEN PASSER,
Antwerpen**

**STICHTING ERNEST DE CRAENE,
Droit Humain België**

Geldigheidsduur Wilsverklaringen

VOOR 2 APRIL 2020

Wilsverklaringen ingediend vóór 2 april 2020 hebben een geldigheidsduur van vijf jaar en **zijn bij vernieuwing voortaan onbeperkt geldig.**

NA 2 APRIL 2020

Wilsverklaringen ingediend/vernieuwd na 2 april 2020 zijn **onbeperkt geldig!**

Kent u JEB?

JEB staat voor Jenny, Eveline, Beatrice, drie trouwe RWS-vrijwilligsters. Ze hebben voorzitter Léon Favys nog gekend en onder het voorzitterschap van dr. Marc Van Hoey hebben ze de verhuizing van het Elzenveld naar de Italiëlei meegemaakt (einde 2015 – begin 2016). Engagement en discretie zijn hun kenmerken. De redactieraad vond het een goed idee hen aan de RWS-leden en lezers van dit blad voor te stellen.

JENNY BLAES

- Was 28 jaar verzorgingsassistente in de Geriatrie Kliniek Gallifort in Deurne.
- Zag in 1992 een RWS-tijdschrift bij de tandarts en besloot -gezien haar ervaring op gebied van revalidatie- te kiezen voor een waardig levenseinde en lid te worden van het toen nog prille RWS.
- Heeft een voorliefde voor La France profonde, waar ze jaren geholpen heeft met de opbouw van een hoeve en B&B.
- Heeft twee kinderen en vier kleinkinderen.
- Houdt van klassieke muziek. De altijd stille Jenny praat honderduit over haar liefde voor die muziek: Zürich of Parijs waren niet te ver voor optredens van Barbara Hendricks, Cecilia Bartoli, José Carreras, Plácido Domingo... en de Koningin Elisabethwedstrijd is een jaarlijks hoogtepunt.
- Om in Antwerpen te blijven: de opvoering van Mistero Buffo (1972) stond op eenzame hoogte.

EVELINE WAGEMAN

- Woonde tot haar vijfde levensjaar op een schip. Haar vader was zeilschipper bij de stad Antwerpen. Vanaf 1938 betrokken zij een woning vlak bij het Beerschotstadion.
- 1954: diploma technisch lerares.
- 1960: werkzaam bij het Centrum Medisch schooltoezicht voor Antwerpse stadsscholen waar zij verantwoordelijk was voor de coördinatie van scholen met het centrum en de planning van onderzoek en opstellen van het werkschema van dokters en verpleegkundigen.
- Hoger Instituut voor Maatschappelijk werk: vorming en informatie voor vrijwilligers.
- 1975: de "eeuwige studente" wordt stadsgids en verzorgt rondleidingen aan musea en wandelingen, onder andere op het Schoonselhof, dé begraafplaats van Antwerpen.
- Vanaf 1981 redactieraadslid -waarvan 19 jaar als secretaris- van het tijdschrift "Antwerpsche Tydinghen" van de Koninklijke Gidsenvereniging van Antwerpen.
- Lid van RWS sinds 1987. Na het overlijden van haar partner en nadat ze betrokken was bij een euthanasiegebeuren startte Eveline het pas opgerichte team van permanenties mee op.
- Houdt van tentoonstellingen, concerten én reizen... nu het weer kan.

BEATRICE VAN PEEL

- Opgegroeid in Brasschaat in een bijzonder sociaal bewogen gezin. Vader was voorzitter van het OCMW, en werd later opgevolgd door de oudste zoon.
- Als jongste en enige meisje moest ze haar "mannelijke" staan tegenover haar drie broers.
- Sporten -vooral tennis- én studeren was de boodschap. De jongens gingen naar de universiteit, het meisje nam vrede met de hogeschool... ze was toch maar een meisje... was toen de mentaliteit... .
- Als maatschappelijk assistente -die studierichting was een vanzelfsprekende keuze en vormde mee haar persoonlijkheid- was ze werkzaam in Nederland, bij de sociale dienst Borgerhout en het OCMW Schilde.
- Volgde een opleiding scheidingsbemiddelaar en was als familiaal bemiddelaar verbonden aan het CAW Antwerpen.
- Heeft twee adoptiekinderen uit India en twee kleinkinderen.
- De onherstelbare hartstilstand van haar echtgenoot (1985), waarna hij gedurende twee dramatische maanden klinisch dood was, deed Beatrice beslissen lid te worden van een vereniging die voor een waardige dood ijvert (1989).
- Hobby's: tennis -geleidelijk afgebouwd tot wandelsport-, lezen, culturele uitstappen en voordrachten.

RWS & JEB

Maanden, lees een jaar, heeft het geduurd om de JEB-dames rond de gesprekstafel te krijgen.

U kent de reden en hopelijk kunnen we de pandemie eindelijk achter ons laten.

Op de vorige bladzijde werd JEB kort voorgesteld. Drie verschillende persoonlijkheden verenigd in één team.

Maatschappelijk werk en dienstbaarheid is een gemene deler, een constante.

We noemen hen soms "eenheid in verscheidenheid."

Op een zomerse middag op de sfeervolle Antwerpse Graanmarkt is het eindelijk gelukt. We spraken uitgebreid over RWS, hun taken daar en hun inzet. We keren eerst enkele jaren terug naar hun beginperiode.

De verhuis:

Rond 2014 was het administratieve werk zodanig uitgegroeid dat versterking nodig was. Onze drie dames waren bereid RWS hierbij te helpen als vrijwilligsters. Elka Joris, zowel vrijwilligster als bestuurslid, gaf hen een eerste opleiding. Elka noemt het nederig "wegwijs maken." Het kantoorje in het Elzenveld in de Lange Gasthuisstraat, Antwerpen werd te klein en dus verhuisde RWS naar de Italiëlei. Ieder van ons weet dat een verhuizing chaotisch is als er geen organisatie achter zit. De kersverse voorzitter wist dat hij kon rekenen op JEB: kasten leegmaken, "geordend" inpakken en uitpakken op het nieuwe adres, archiveren... De oudste afgesloten dossiers werden toen overgebracht naar het Felixarchief. RWS is er trouwens later op bezoek geweest en zag dat het goed was.

Sinds 2015 zijn hun taken uiteraard gewijzigd, gegroeid. In 2016 versterkte Trees de Kind RWS als administratief coördinator en sindsdien zijn de vrijwilligerstaken meer gestructureerd. We overlopen even samen:

Administratieve hulp:

Trees heeft regelmatig helpende handen nodig voor het verzenden van mailings.

Jenny is zowat haar vaste hulp. Laatst zagen we haar brieven plooiën en in een omslag steken. "Wat ben je aan het doen?" "Ik verstuur

aanmaningen voor de achterstallige lidgeden." Tja.

RWS lanceerde de DNR-penning. Om die te verpakken en te versturen kwam Jenny eveneens helpen. En zo kunnen we nog meer voorbeelden geven. Veel is tijd- of actiegebonden en het is goed dat iemand onbaatzuchtig paraat staat om in te springen.

Permanenties:

Veel, vooral oudere leden, wensen terecht hun privéomstandigheden rustig uit te leggen en vooral veel vragen te stellen. Daarom organiseert RWS twee donderdagen per maand permanenties waar men de gevraagde informatie kan krijgen. In pre-coronatijden waren onder andere Eveline en Beatrice aanwezig om de gevraagde hulp te bieden. Soms was het druk, soms minder druk. Eén positief aspect van die vervelende pandemie is wel dat er op afspraak gewerkt wordt. Trees noteert de afspraken en kan zo bepalen hoeveel vrijwilligers gewenst zijn. Beatrice werd trouwens ook ingezet als er voor de Gentse permanenties extra hulp gevraagd werd.

Zo'n gesprekken kunnen vaak intens zijn, soms kort zakelijk maar steeds gaat het over iemand die hulp vraagt, die een ouderdomskwaal heeft of "de zaken op orde wil brengen." Empathie, respect, geduld en luisteren zijn belangrijke kwaliteiten. Het probleem moet men ontleden én samen de beste oplossing zoeken, zodat elke hulpvrager gerustgesteld naar huis terugkeert.

RWS 24/7 bereikbaar dankzij telefoonpermanenties:

Beatrice, met haar opleiding en ervaring als maatschappelijk assistente en bemiddelaar, is

één van de personen op wie RWS kan rekenen voor zo'n telefoonpermanentie. Een hele week is dé telefoon dan in haar handen. Toch een hele planning, want die week worden liever geen afspraakjes of uitstappen gepland. De telefoon kan immers elk moment rinkelen. Gezien de aard van het medium is luisteren hier nog belangrijker en elke "telefonist(e)" zal het maximale doen om het juiste advies te geven.

Vrijwilligerswerk:

Vrijwilligerswerk of sterker vrijwillige inzet is geen tijdverdrijf. Wie vrijwilliger is, heeft een zekere beroepseer en "neemt het werk mee naar huis." Vrienden en kennissen komen inlichtingen en hulp vragen en die wordt met plezier en kennis van zaken gegeven. Daarom is het voor het JEB-team ook belangrijk op de hoogte te blijven van nieuwe wetten en speciale acties. Zij willen blijven en zich blijven inzetten.

Vrijwilligers worden soms "de onzichtbaren" genoemd, omdat zij anoniem op de achtergrond werken en nooit in de spotlights komen. Wij hebben met deze bijdrage drie dames in het zonnetje gezet, maar dat is een beetje oneerlijk tegenover anderen zoals Ann, Frieda, Marlise... die zich ook al jaren inzetten.

De toekomst:

RWS plant de "meest gestelde vragen te bundelen." Die kunnen een leidraad zijn voor nieuwe vrijwilligers. Het JEB-team weet als geen ander dat verjonging nodig is. We doen bij dezen dan ook een oproep! ■

*Mick De Wachter
Mick Gelper*

*teveel begraafplaatsen
liep ik in. en uit. teveel
doden heb ik in verzen
begraven. niet herdacht.*

*het moet maar eens gedaan zijn.
er moet maar eens de moed zijn om
de sprong te wagen. om te gaan kijken
hoe dat andere heeal
behangen en beschilderd is.*

*of dààr misschien iets
aan de wanden hangt, entwat tegen de muren
leunt, de moeite van het bekijken waard
tot het einde der tijden.*

*twijfel heerst,
en niemand geeft een antwoord.*

*rudy witse (1944 – 2018)
foto michel wuyts*

Woordzoeker

M	O	N	G	E	T	U	I	G	E
O	K	E	I	Z	F	G	E	N	D
D	E	I	N	G	A	E	T	I	O
R	W	E	N	E	M	K	K	S	C
E	A	R	T	S	I	L	E	S	U
D	A	O	S	P	L	A	I	I	M
U	R	U	G	R	I	A	Z	L	E
O	D	W	N	E	E	R	P	S	N
S	I	E	A	K	V	L	I	E	T
J	G	N	I	N	E	M	K	B	N

ZOEK VOLGENDE WOORDEN EN STREEP ZE DOOR.

DE LETTERS DIE OVERBLIJVEN VORMEN EEN WOORD:

ANGST – ARTS – BESLISSING – DOCUMENT – FAMILIE – GESPREK
 – GETUIGE – INSLAPEN – KLAAR – LIEVE – MENING – OUDERDOM –
 ROUWEN – WAARDIG – ZIEK – ZIEKTE.

Ontdek de oplossing elders in dit blad!

IK WORD LID VAN RWS

VOLLEDIG INGEVULD EN ONDERTEKEND STUREN NAAR: RWS, ITALIELEI 153, 2000 ANTWERPEN

Ik wens deel uit te maken van **Recht op Waardig Sterven vzw** en stort op bankrekening: **BE19 3200 2641 7012** van RWS € 20 (per persoon), € 40 (2 personen op hetzelfde adres) € 50 (vanaf 3 personen op hetzelfde adres) en vermeld op de overschrijving duidelijk 'Nieuw lid' + naam + jaartal

Naam 1 Voornaam Geslacht

Naam 2 Voornaam Geslacht

Straat / nr

Postcode Woonplaats

Geboortedatum Tel + E-mail

Handtekening + datum

OP OVERSCHRIJVING VERMELDEN:

'Nieuw lid' + naam + jaartal

IK GA MET JE MEE Gea van Beuningen & Erik van Ophoven

In deze roman stappen we vanaf de eerste pagina binnen in de wereld van Florine en Thom. Door het milieu waarin zij opgroeien, lijkt hun toekomst voorbestemd. Zij kiezen echter resoluut voor mekaar, wat een breuk veroorzaakt met hun familie en verhuizen naar Nijmegen, weg uit het verstikkende dorp. Thom wordt leraar, Florine kraamverzorgende. Ze kennen hoogtes en laagtes maar door hun sterke liefde voor mekaar overwinnen zij elke crisis.

De diagnose kanker bij Florine verstoort hun heerlijk leven. Wat eerst behandelbaar lijkt, wordt terminaal en de therapieën slaan niet aan. Florine uit haar euthanasiewens en plant haar afscheid.

Thom beslist dat hij meegaat met haar. Florine reageert vol onbegrip. Verbijstering en ongelooft ook bij familie, kinderen en vrienden. Zij praten hardnekkig op Thom in om hem van

zijn voornemen af te brengen. Hij is echter vastbesloten. Leven zonder Florine is ondenkbaar, is uitzichtloos. Uiteindelijk legt iedereen zich neer bij Thoms besluit. Ook Florine.

Interessant vind ik het afwisselend weergeven van de beleving van Florine en van Thom. Verder is het zeer vlot geschreven en ook herkenbaar. Een boek over mekaar echt graag zien!

Mieke Versées

IK GA MET JE MEE

Gea van Beuningen & Erik van Ophoven

ISBN-nummer 9789090324722

Jouw wil is wet.

Bepaal zélf de omstandigheden van uw levenseinde.

Laat uw levenstestament en wilsverklaring registreren door RWS en bepaal zélf de omstandigheden van uw levenseinde.

Doe het nu het nog kan.

RWS
Italiëlei 153
2000 Antwerpen
www.rws.be

RWS
RECHT OP WAARDIG STERVEN

FILMRECENSIE SUPERNOVA Regisseur: Harry Macqueen

Elke film over dementie die het ongeluk heeft uit te komen kort na het briljante en verbluffende *The Father*, waarin de Oscarwinnende Anthony Hopkins schittert in de rol van een door dementie getroffen voormalig ingenieur, wordt er ongetwijfeld mee vergeleken.

Tegenover het verpulverende effect van eerstgenoemde film staat het buitengewoon tedere van *Supernova*.

Dit is ook de toon van de film terwijl we de prachtige landschappen en verlaten wegen van het Lake District in de herfst langzaam zien voorbijkomen.

Een gehuwd homopaar, Tusker (Stanley Tucci) en Sam (Colin Firth) en hun trouwe hond Ruby, zijn met hun oude camper op weg naar het Lake District waar Sam, een pianist, moet optreden.

Luisterend naar de radio en grapjes makend, voelen zij zich goed in elkaars gezelschap op een manier die laat vermoeden dat zij al jaren samen zijn.

Tusker, een romanschrijver, die aan beginnende dementie lijdt, is (opzettelijk) zijn medicijnen vergeten tot ergernis van Sam die weigert de verder evoluerende ziekte van zijn partner onder ogen te zien.

Na het recital wil hij een pauze inlassen en zich volledig aan Tusker wijden, maar deze heeft andere plannen.

Hij is vastbesloten meester van zijn eigen lot te blijven en zelf te beslissen wanneer het ophoudt voor hem als hij denkt dat het ogenblik hiervoor gekomen is, want hij wil herinnerd worden als de man die hij was "I want to be remembered for who I was and not who I am about to become."

Via kleine gebaren en aanrakingen, geen woorden maar stiltes, merken we hun affectie en liefde voor elkaar.

Tijdens de rit halen ze herinneringen op terwijl op de radio "Catch the wind" van Donovan weerklinkt.

Als Sam onderweg eventjes een winkel aan een tankstation binnengaat, merkt hij bij zijn terugkeer tot zijn ontsteltenis dat Tusker verdwenen is. Hij vindt hem even later terug, verward, aan een veld.

Een hoogtepunt en allicht ook keerpunt in de film is een bezoek aan Sams zuster en haar familie. De bedoeling van dit bezoek is om wat tijd voor zichzelf te hebben en om te trachten in het reine te komen met het feit dat dit de laatste vakantie samen kan zijn terwijl Tusker nog gezond is.

Daar komt Sam tot een vreselijke ontdekking: niet alleen dat Tusker niet meer in staat is verder te schrijven aan zijn nieuw boek, maar ook dat hij een geheim voor hem verborgen gehouden heeft.

Een subplot in de film is Tuskers recente belangstelling voor astronomie. Vandaar de titel van de film. Starend in de nachtelijke hemel en de onvoorstelbare uitgestrektheid van het heelal lijken zijn problemen in het niets te verdwijnen. Werkt die nieuwe hobby therapeutisch of is dit symbolisch bedoeld als het afglijden naar een mysterieuze leegte?

De focus in de film ligt meer op Sam, de verzorger, die bang is voor een leven zonder zijn geliefde.

Zijn reactie is er aanvankelijk een van ontkenning en zoeken naar oplossingen, maar ook boosheid, spijt en liefde: hij wil tot het bittere einde zelf blijven zorgen voor zijn partner, maar dat wil die laatste niet.

Hun gesprekken hierover verlopen moeilijk en nergens valt het woord dementie, maar "this thing that I have", zoals Tusker het benoemt. Uiteindelijk monden die dialogen uit in de aanvaarding van Tuskers keuze door Sam.

De film eindigt met het mooie "Salut d'Amour" van Edward Elgar gespeeld op de piano door Colin Firth himself!

Supernova is geen zwaarmoedige film, misschien wel melancholisch, maar er is voldoende plaats voor humor in de dialogen tussen Sam en Tusker.

Het is vooral een film over liefde.

De film wordt volledig gedragen door de fantastische acteerprestaties van de twee hoofdrolspelers. Voor deze vertolking verdient Colin Firth zeker ook een onderscheiding. ■

Mireille Fourneau

RWS-redactielid

28 juli 2021

Geachte Dames en Heren van RWS,

Ik heb met grote vreugde het laatste nummer met de prachtige zonnebloem mogen ontvangen. Hartelijk dank!

Ik lees uw bijdragen heel graag. Ik heb ze alle gelezen en gezien, ook die van de voorafgaande nummers.

Heel bijzonder is echter het olieverfschilderij van Johan Jacques: "Alles wat een begin heeft, heeft ook een einde".

Ik vind dit schilderij zeer mooi, fantastisch, indrukwekkend. Van harte gefeliciteerd! Even waardevol is het interview.

Dit schilderij heeft mij geïnspireerd tot een gedicht. Gebaseerd op oude Griekse verhalen. Mag ik het in bijlage mede doorsturen?

Indien u een stortingsformulier wil doorsturen, dan maak ik graag nog een kleinigheid ter ondersteuning voor uw financiën over.

Ik kan niet meer middels mijn computer betalingen uitvoeren en ik kan ook niet meer naar de bank rijden.

Ik kan slechts nog een kennis met het ingevulde stortingsbewijs naar de bankbrievenbus sturen.

Ik ben lid van RWS, maar dat weet u sowieso en ik hoop natuurlijk op de aangepaste hulp binnenkort. ■

Met vriendelijke groeten

Inge Neubert-Boonen

's-Gravenwezel

26 juni 2021

Afscheid en ...

... op weg naar de andere kant

*Onstilbaar schijnt het verdriet
en toch, zo is het niet.*

*Gedragen zonder klagen
naar de oever*

*waar een veerman
geduldig op ons wacht
om varend*

*dromend zacht
de and're oever te bereiken,
bewarend*

het lichtveld te bepleiten.

*Het water van de grensrivier
scheidt levenden en doden
en ons verhaal gaat verder,
andere dimensies zijn geboden,
het bewustzijn, dat is eindeloos,
gedachten sterk of broos.*

*Engelen zullen zielen helen,
moeder ons gezichtje strelen.
Tijd en ruimte hemelblauw.*

Er is een man, er is een vrouw.

Inge Neubert-Boonen

Recht op Waardig Leven en Sterven

Wat is de definitie van “Waardig Sterven”? Betekent het dat je mag sterven wanneer jij vindt dat je leven voltooid is? Betekent het dat je mag sterven wanneer de dokter zegt dat je nog een x-aantal weken of maanden te leven hebt? Betekent het dat je mag sterven vanaf het ogenblik dat de doodstrijd is ingezet? Dat alles vroeg ik me af na het bekijken van een documentaire over varanen. Deze dieren kunnen een grote prooi niet rechtstreeks doden en bijten hem daarom in een poot. Pas na ongeveer 3 weken deerniswekkend lijden bezwijkt het prooidier aan zijn verwonding. Men zou dit kunnen vergelijken met het langzaam bezwijken van een mens ten gevolge van een aftakelend lichaam.

Het doel in onze huidige maatschappij is om het leven, heel vaak tegen wil en dank, zo lang mogelijk te rekken. Wetenschappers beweren dat zij in de toekomst de levensverwachting kunnen optrekken tot 200 jaar, hetgeen dan natuurlijk het probleem van de nu al menselijke overbevolking op onze aardbol alleen maar zal doen toenemen. De ironie van deze evolutie zal zijn dat wij nu moeten vragen om euthanasie toe te staan, maar dat dan, bij zeer grote overbevolking, euthanasie op een bepaald ogenblik verplicht zou kunnen worden!

Wat een “waardig leven” of een “zinvol leven” is, is voor iedereen verschillend: blind of doof worden, dement worden, de ziekte van Alzheimer of Parkinson krijgen, verlamd zijn, moeten leven met een stoma, enzovoort, zal door iedereen anders geïnterpreteerd en ervaren worden. Op het wel of niet aanvaarden van fysieke en/of mentale gezondheidsproblemen

staat geen leeftijd. Het aantal zelfdodingen en pogingen daartoe zijn daar het beste bewijs van.

Met deze feiten wordt door de wet en door onze wetgevers geen rekening gehouden. Zou het daarom misschien een goed idee zijn via Recht op Waardig Sterven in een open brief aan de politieke partijen duidelijk te maken dat het niet tot hun bevoegdheid hoort zich te mengen in het privéleven van de burgers. Er liggen belangrijkere uitdagingen op hun bord. De mens heeft recht op een waardig leven en op een waardige dood.

Het recht om te beslissen wanneer het leven voltooid is, ligt enkel in de handen van ieder individu en niet in de handen van de politieke partijen!

Jef Collignon
21 juli 2021

Goedendag,

Graag breng ik de publicatie van mijn boek 'Samen waardig sterven, het voltooid leven van mijn ouders' onder jullie aandacht.

Dit boek heb ik geschreven zes jaar nadat mijn ouders op 12 mei 2015 samen uit het leven stapten omdat het als voltooid ervaren werd.

Het boek beschrijft het langdurig proces dat daaraan voorafging en plaatst het in de context van de huidige discussie over voltooid leven en verwijst eveneens naar euthanasie.

Onderaan deze brief vindt u mijn website, waarop de belangrijkste informatie staat. Via mijn e-mailadres en telefoonnummer kunt u ook een flyer aanvragen, waarin een korte samenvatting inclusief relevante informatie over de publicatie gegeven wordt.

Het is een boek dat voor uw doelgroep van grote waarde kan zijn, omdat het een echte ervaring bevat met gedetailleerde informatie, zowel voor mensen die over voltooid leven nadenken als hun naasten. Het verhaal van mijn ouders is bijzonder en geeft een gedetailleerd beeld van de beleving van ouderen met een voltooid leven-gevoel.

Een relevant maar ook gevoelig onderwerp in de huidige tijd.

Het boek kwam 23 augustus officieel in de verkoop.

Gelieve contact op te nemen via onderstaande mogelijkheden.

Guido Dieperink
www.samenwaardigsterven.nl
g.dieperink@planet.nl
 Tel. 00/316-5159 8538

Te koop bij RWS

Marc Cosyns & Johanna Vlamincx 20€
Zoals ik het wil. Gesprekken over euthanasie

Marc Cosyns 10€
Amelie Van Esbeen
De 93 – jarige die nú wou sterven.

Marc Cosyns & Julien Vandeveld 10€
Bevroren beeld. Zorg voor de laatste levensfase
 Boek met dvd

Jef Hermans 15€
De levende dode

Informatiebrochure "Het levenseinde" Gratis
Vragen en antwoorden omtrent de wettelijke bepalingen in België

DVD te koop bij RWS

'End credits' 10€
een film van Marc Cosyns en Alexander Decommere

In de boekhandel of op internet

Johan Braeckman & Dirk**Verhofstadt (red.)**

Etienne Vermeersch Nagelaten

Geschriften

Uitgeverij Houtekiet

ISBN 9789089247520

Franky Bussche &**Wim Distelmans**

Een goede dood - 2002-2012: tien jaar

'controversiële' euthanasiewet?

ASPnEditions ISBN 9789054879909

Ann Callebert

Herstel als antwoord op euthanasie?

Uitgeverij Acco ISBN 9789462925502

Marc Cosyns

Verhalen voor het sterven gaan

E-book & Paperback

Uitgeverij Vrijdag ISBN 9789460012464

Marc Cosyns

MORE eutopia later (e-book)

Uitgeverij Vrijdag ISBN 9789460015076

Leen Dendievel

Georges en Rita

Uitgever: Horizon

ISBN 9789464100211

Amy De Schutter

Hoe je van een klaproos een wilde kat maakt

Witsand Uitgevers ISBN 9789492011626

Marc Desmet

Euthanasie: Waarom niet?

(E-book)

Uitgeverij Lannoo ISBN 9789401426664

Patrick Herbots

Een pleidooi voor euthanasie

zonder grenzen

Maklu-Uitgevers

ISBN: 9789046611012

Mieke Maerten

Ik moet nu gaan

Uitgeverij Cyclus ISBN 9789085750734

Philip Nitschke en Fiona Stewart

Handboek de Vredige Pil

Uitgeverij Exit International Haarlem

ISBN 9789090308012

Ook digitaal verkrijgbaar via RWS

Lieve Thienpont

Libera me

Over euthanasie en psychisch lijden.

Uitgeverij Witsand ISBN 9789492011138

De pijn van anders zijn

Uitgeverij Academia Press

ISBN 9789401443562

Beschuldigd van gifmoord

Euthanasie voor assisen, een persoonlijk verhaal

Uitgever: Houtekiet

ISBN: 9789089248893

Eline Tijtgat

Doodgelukkig

ISBN 97890903066971

Annegreet van Bergen

Mijn moeder wilde dood

Uitgeverij Atlas ISBN 9789045016948

Ivo Uyttendaele

De Wetstrijd

Garant ISBN 9789044137040

Gea van Beuningen &**Erik van Ophoven**

Ik ga met je mee

ISBN 9789090324722

Hugo Van den Enden

Ons levenseinde humaniseren.

Over waardig sterven en euthanasie

VUBPress 2004 ISBN 9054873736

Els van Wijngaarden

Voltooid leven

Uitgever Atlas Contact

ISBN 9789045033044

E-book ISBN 9789045033136

Ine Van Wymersch

Als je wieg op drijfzand staat

Uitgever: Lannoo

ISBN 9789401472807

Ton Vink

EEN GOEDE DOOD

Euthanasie gewikt en gewogen

Uitgeverij Klement Utrecht, 2017

Paperback ISBN 9789086872244

E-book ISBN 9789086872251

Nuttige adressen

ADMD

Av. Eugène Plasky 144 Bte 3
1030 Schaerbeek
T 02 502 04 85
F 02 502 61 50
info@admd.be
www.admd.be

Vlaamse Alzheimer Liga

Gratis infolijn voor familieleden van
dementerenden en jong-dementerenden
T 0800 15 225 (Gratis)
www.alzheimer.be

Stichting tegen Kanker

Leuvensesteenweg 479
1030 Brussel
Kankerfoon 0800 15 802 (Gratis)
www.kanker.be

Vlaamse Liga tegen Kanker (VLK)

Koningsstraat 217
1210 Brussel
Vlaamse kankertelefoon
T 078 15 01 51
e-kankerlijn@tegenkanker.be
(elektronische variant van de
Vlaamse kankertelefoon)
www.vlk.be

HuizenvandeMens

Alle informatie en adressen over morele
bijstand en vrijzinnige plechtigheden
Brand Whitlocklaan 87
1200 Sint-Lambrechts-Woluwe
T 02 735 81 92
www.deMens.nu
info@deMens.nu

Federatie Palliatieve Zorg Vlaanderen

Voor alle adressen en informatie over
palliatieve zorg
J. Vander Vekenstraat 158
1780 Wemmel
T 02 456 82 00
www.palliatief.be

ALS-Liga

T 016 29 81 40
www.als-mnd.be

Humanitas

Psychologische begeleiding
T 0497 644 003

Multiple Sclerose Liga

Voor psycho-sociale begeleiding van
MS-patiënten en hun familie
Boemerangstraat 4
3900 Overpelt
T 011 80 89 80
MS Infolijn 0800 93 352 (Gratis)
www.ms-vlaanderen.be

SENSOA

Vlaams expertisecentrum voor
seksuele gezondheid en voor
mensen met HIV
President Building, 5de verdieping
Franklin Rooseveltplaats 12
2060 Antwerpen
T 03 238 68 68
www.sensoa.be

Tele-Onthaal

Telefonische ondersteuning ivm
persoonlijke zorgen en relatieproblemen
T 106 (Gratis)
www.tele-onthaal.be

Trefpunt Zelfhulp

Voor informatie en adressen van
zelfhulpgroepen in Vlaanderen
E. Van Evenstraat 2c
3000 Leuven
T 016 23 65 07
www.zelfhulp.be

VONKEL vzw

Een luisterend huis
Zwijnaardsesteenweg 41-43
9000 Gent
welkom@vonkeleenluisterendhuis.be

Stichting LevensEindeCounseling (SLC)

info@levenseindecounseling.com
www.levenseindecounseling.com

De Einder

Postbus 9, NL-5050 AA Goirle
begeleiding@deeinder.nl
www.deeinder.nl - info@deeinder.nl

Belangrijke datum te noteren in uw agenda

DONDERDAG 7 OKTOBER 2021 - Aanvang 10.30 uur

DIGITALE LEZING "BESLISSINGEN BIJ LEVENSEINDE"

De digitale lezing op donderdagochtend 7 oktober 2021 start om 10.30 uur en wordt gebracht door dr. Marc Van Hoey, voorzitter RECHT OP WAARDIG STERVEN.

"Beslissingen bij levenseinde of BLE" handelt over alle mogelijke individuele beslissingen die artsen en patiënten kunnen nemen bij het levenseinde.

Duur: ongeveer 1 uur.

U krijgt gerichte informatie en er is tijd tot het stellen van vragen na de lezing.

Deze lezing is een goede introductie op de RWS-happening van 9 oktober (uitnodiging op de keerzijde van deze pagina.)

U dient op voorhand uw e-mailadres door te sturen naar info@rws om toegang te krijgen tot het volgen van de lezing en dit liefst **vóór woensdag 6 oktober 2021**.

Gelieve duidelijk te vermelden dat u inschrijft voor de digitale lezing van 7 oktober 2021.

RWS kijkt uit naar uw interesse en deelname.

Belangrijke datum te noteren in uw agenda

ZATERDAG 9 OKTOBER 2021 - 10.00 tot 12.00 uur

**Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen,
Campus Italiëlei (ingang)**

INTERNATIONALE DAG VAN DE PALLIATIEVE ZORG RWS-HAPPENING

LANCERING PODCAST RECHT OP WAARDIG STERVEN

"Voltooid leven is een eigen keuze en een eigen recht"

Programma:

- Inleiding en kadering
- Uitzending podcast eerste aflevering
- Interactief gesprek met publiek

**Publiek is welkom mits inschrijving vooraf op info@rws.be vóór woensdag 6 oktober 2021.
Gelieve duidelijk te vermelden dat u inschrijft voor de live-happening van 9 oktober.**

Coronamaatregelen

Omwille van corona worden enkel personen die volledig gevaccineerd zijn en ook het bewijs daarvan bij zich hebben, toegelaten tot deze happening.